

Rudolf Brajčić

PRILOG HRVATSKIH BISKUPA OSMOM POGLAVLJU DOGMATSKE
KONSTITUCIJE O CRKVI *LUMEN GENTIUM*

Koliko god je teško ocijentiti ulogu naših, hrvatskih biskupa na općem Drugom vatikanskom saboru u cjelini, toliko je lako istaknuti ulogu pojedinaca koji su ili kao relatori ili kao govornici u saborskoj auli znali svratiti pažnju na sebe. U ovom članku, u kojem želimo obraditi prilog naših biskupa oblikovanju VIII. poglavlja LG, idemo tim lakšim putem. Pokušat ćemo se osvrnuti na one biskupe pojedince koji su svojim pisanim prijedlozima sudjelovali u raspravama oko oblikovanja poglavlja o Mariji s naslovom *Blažena Djevica Marija Bogorodica u otajstvu Krista i Crkve*. Iznijet ćemo njihovu misao u vezi sa saborskim radom, utjecaj njihove misli na oblikovanje teksta i eventualni odjek njihovih misli ili prijedloga u komentarima koji su slijedili nakon proglašenja Konstitucije LG.

Znamo da su neki od naših biskupa radili u Teološkoj komisiji (Franić, Šeper). Jedan je bio zaposlen i u Centralnoj teološkoj komisiji (Šeper). Sigurno je da su na tim mjestima imali prilike štošta učiniti za konačan ishod saborskih doktrinalnih dokumenata, kojih je i ovo VIII. poglavlje LG dio. Taj dio utjecaja ovdje ne obrađujemo jer nam izvori nisu dostupni. Ograničujemo se stoga samo na četiri pisane primjedbe kojima su se četvorica naših biskupa izjasnila o tome kakav stav da Sabor zauzme prema Shemi o *Blaženoj Djevici Mariji, majci Božjoj i majci ljudi*.

Poznato je da se početkom drugog zasjedanja 1963. bila razvila izvankoncilnska propaganda za i protiv neovisne Sheme o Mariji, da su organizirani sastanci i dijeljeni leci protiv zasebne sheme, da su se pojavili novi tekstovi u obje varijante, u obliku samostalne sheme i u obliku poglavlja. Jesu li u to vrijeme naši biskupi bili aktivni, u kojemu smjeru i na koji način? Na osnovi komentara kojima raspolazem nisam mogao ući u trag bilo kakvoj aktivnosti, premda se iz njih dobro saznaje za aktivnost španjolskih teologa, čileanskog i urugvajskog episkopata, profesora Laurentina i Grillmeiera, oca Balića i ostalih.¹

¹ Vidi npr. Msgr. PHILIPS, *L'Église et son mystère au deuxième Concile du Vatican – Histoire, texte et commentaire de la Constitution LG.*, II, Desclée 1968., str. 56.

Ipak su naši biskupi godinu dana prije, zadnje subote u mjesecu studenome 1962., izveli čin koji je mogao postati primjer za druge biskupske konferencije, da pače, za cijeli Sabor. Biskup Čule spominje u svojem pismenom intervjuu početkom 1963. „kako su jugoslavenski biskupi zadnje subote mjeseca studenoga prošle godine (tj. 1962.) zajedničkom odlukom posvetili svoje dijeceze Bezgrešnom Srcu Marijinu u crkvi Marije Velike u Rimu”.² Bilo je to, bez sumnje, učinjeno s nakanom da se takva posveta proširi na cijelu Crkvu. Bilo bi zanimljivo ispitati kako je došlo do te posvete, tko joj je bio pokretač i koliko su naši biskupi željeli da se i drugi u njih ugledaju. Poslije će, 16. rujna 1964., u jeku borbe oko Marijina posredništva, kardinal Wyszyński uime 70 poljskih biskupa u auli predlagati da svi biskupi skupa s Papom na Saboru izruče Crkvu Blaženoj Djevici Mariji, a onda da se takav čin posvete ponovi u svim biskupijama u svijetu.³ Bilo je otaca koji su se s tim slagali. Prijedlog ipak nije bio prihvaćen jer su oci mislili da je bolje to ne učiniti. Đakartski nadbiskup, govoreći tom zgodom protiv stavljanja riječi *Posrednica* u tekst konstitucije, rekao je doslovno: „Oprostite nam, braćo, koji ste protivna mišljenja. Nadam se da i mi Blaženu Djevicu iskreno štujemo kao Majku Božju i našu Majku, da je iskreno ljubimo i o njoj propovijedamo. I mi vjerujemo da je Blažena Djevica aktivno sudjelovala i u dovršenju djela spasenja i da sudjeluje u dijeljenju božanske milosti. Ali nama se čini da riječ *Posrednica* nije prikladna.”⁴ Ove se riječi mogu primijeniti i na posvetu Crkve Bezgrešnom Srcu Marijinu. Ali u situaciji u kojoj je radio Sabor nije prikladna. Sama riječ *posveta* nije prikladna. Samo se stvor posvećuje i može posvetiti Stvoritelju. Kao što Mariji ne pripada poklonstveno štovanje (*cultus latrae*), tako joj ne pripada ni posvećenje osobe, koje se vrši samo Bogu. To ne znači da joj se ne možemo baš nikako izručiti. No, to izručivanje njoj vlastito valja izraziti i vlastitim riječnikom, kao što to činimo kod marijanskog štovanja zovući ga posebnim štovanjem (*cultus hyperduliae*). Osim toga, učinjena se posveta naših biskupa odnosila na Bezgrešno Srce Marijino, na posebni oblik štovanja Majke Božje, dok se Sabor mučio da izradi što vjerniji svetopisamski i otački Marijin lik pa da prema njemu okrene naša srca i duše. Koliko god čin naših biskupa bio u sebi hvalevrijedan i odavao znak djetinje ljubavi i pouzdanja u Mariju, ipak svojim vidljivim „valom” nije pogađao saborski „prijemnik” koji je prije očekivao evanđeoske i otačke glasove s ekumenskim poticajima. God. 1975., deset godina nakon Sabora, papa Pavao VI. izdat će Apostolsko pobudno pismo o štovanju Marije, *Mariæ cultus*⁵. U njemu nam daje upute kako danas treba moliti *Andeo Gospodnji* i *kronicu*⁶. Dakle, ni tu nije došla na red osobna „posveta” (bolje „izručenje”) Mariji. Koliko je tek od nje bilo udaljeno saborsko vrijeme! Sabor je htio obnoviti Crkvu iz korijena. Dobro obnovljeno evanđeosko i otačko mariološko korijenje probit će i izrasti pomalo u bujno stablo marijanskog štovanja. Crkva je, hranjena evadjeljem kroz 19 stoljeća, dosegla duhovnu zrelost koja se masovno izjarivala u mističnim oblicima. Prijetila je opasnost da masa predana tim mističnim oblicima slabo shvati njihovu težinu, njihovu ukorijenjenost u Evanđelje, pa da se ograničeno smjesti u njihove specijalizirane zahtjeve i tako nehotice zatovri univerzal-

² *Acta Synodalia sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, vol. III, pars II., Typis polyglottis vaticanis 1974, str. 109. (U daljnjem tekstu *Acta Vat.*, III, I, str.)

³ *Acta Vat.*, III, I, str. 442.

⁴ *Acta Vat.*, III, I, str. 459.

⁵ PAVAO VI., *Mariæ cultus*. Hrvatski i latinski tekst. Hrvatski tekst priredio Tomislav Šagi-Bunić, izd. KS, Zagreb 1973., str. 11.

⁶ *Nav. dj.*, str. 65 sl.

nosti Evandjelja. Zato je Sabor sve pozvao na izvore, ne da bi dokinuo mistične oblike, nego da bi se pobrinuo za njihovo oživljavanje iznutra, iz dubina objave, pa da bi im na taj način osigurao i život i eventualnu promjenu u svezi s novim povijesnim uvjetim u kojima Crkva živi.

Sad počnimo s pojedinačnim pisanim primjedbama naših biskupa, na prvome mjestu s pismenom primjedbom porečkog i pulskog biskupa Dragutina Nežića.

Dragutin Nežić

Iako njegova pisana primjedba podnesena u isto vrijeme kao i primjedbe dubrovačkog biskupa Pavla Butorca i tada zagrebačkog nadbiskupa Franje Šepera, ipak kratku bilješku biskupa Nežića valja staviti na prvo mjesto, jer radi o obliku dokumenta o Mariji, a ne o njegovu sadržaju.

Na plenarnoj sjednici od 2. do 3. ožujka 1962. prije otvaranja Sabora Teološka je komisija odlučila da Shemu o Mariji izradi *neovisno* od Dogmatskoj konstituciji o Crkvi. Ta je Shema sadržavala šest poglavlja koja su obrađivala veze Krista s Marijom, Marijin doprinos našem spasenju, Marijine osobne odlike te zakonitost štovanja koje Crkva iskazuje Mariji. U posljednjem poglavlju Marija se naziva Njegovateljicom jedinstva i izražava se nada u njezin moćni zagovor za jedinstvo kršćana.

Ta je Shema saborskim ocima predana 23. studenoga 1962. Dakle, u vrijeme prvog zasjedanja Sabora. Predana je kao dodatak Shemi o Crkvi. Ispočetka se mislilo raspravljati o Mariji domah nakon završetka diskusije o Shemi o jedinstvu, koja je završena 1. prosinca. Preostalo je još sedam do osam dana do blagdana Bezgr. Začeca. Bila je to odlična prilika da se mala Shema o Mariji uzme u pretres prije Sheme o Crkvi, pa da se s raspravom završi do spomenutog blagdana. Shema je imala samo 265 redaka. No, 26. studenoga msgr. Felici iznenada najavljuje da će se o Mariji raspravljati skupa sa Shemom o Crkvi. Iako je kardinal Ottaviani nanovo predlagao da se s raspravom o Mariji započne odjelito i da ta rasprava bude završena 8. prosinca, plan povezivanja Marije s Crkvom ostao je nepromijenjen. Tako se od 1. do 7. prosinca počelo raspravljati o Crkvi.

Na kraju toga prvog zasjedanja i započete rasprave o Crkvi ocima je objavljeno da pisane primjedbe o Shemi o Mariji mogu dati do kraja veljače 1963. Tako su skupljene 103 pojedinačne i kolektivne primjedbe. Među njima su i primjedbe naših prije spomenutih biskupa.

Velik broj biskupa u primjedbama se osvrnuo *na oblik* Sheme o Mariji tražeći da se ona uklopi u Shemu o Crkvi. Među njima bio je i biskup Nežić. Razlog koji ih je pri tome vodio bio je taj što bi se na taj način lakše izbjegli neki mučni mariološki problemi, neugodni odijeljenoj braći, posebno posredništvo i suotkupljenje. No, dok drugi predlažu da se Shema o Mariji jednostavno spoji sa Shemom o Crkvi, biskup Nežić predlaže „treći put”, koji je zapravo srednji put. Prvotno se Shema zamišljala kao zaseban dokument; sada pak mnogi oci predlažu da postane jednim poglavljem dokumenta o Crkvi, a on misli da će biti najbolje ako se između tih dvaju dokumenata provede, da se tako izrazim, dokumentno sjedinjenje, to jest stvori doduše jedan dokument, ali koji će imati dva zasebna dijela, prvi dio o Crkvi, a drugi dio o Blaženoj Djevici Mariji. Evo njegove primjedbe: „*Ponizno predlažem slijedeći srednji način raspravljanja o Blaženoj Djevici Mariji, Majci Crkve. Nek se, molim, sjedini Shema o Blaženoj Djevici, Majci Crkve sa Shemom o Kristovoj Crkvi. No, ne kao je-*

dnostavno poglavlje, nego kao dio jednako glavni, tako da sjedinjena Shema nosi naslov : O Kristovoj Crkvi i o Blaženoj Djevici Mariji, Majci Crkve. Dio I.: O Kristovoj Crkvi; Dio II.: O blaženoj Djevici Mariji, Majci Crkve."

Biskup Nežić dobro je ocijenio situaciju na Saboru koja je vladala prije Božića i 1963., a išlo se za tim da se o Mariji raspravlja u povezanosti s Crkvom. On se s tom težnjom Sabora suglasio. I doista, ta će težnja biti ostvarena. Onda to nije bilo jasno samo po sebi. Nakon primljenih pisanih primjedaba Teološka komisija još ustraje u svojem naumu da Shema o Mariji bude zasebni dokument.⁷ Imala je svojih razloga. Kada čovjek gleda te razloge i današnje poglavlje De Beata u LG, raduje se što je Sabor, iako s razlikom od samo 40 glasova, 29. listopada 1963. glasovao za uklapanje Sheme o Mariji u Konstituciju o Crkvi. Konstitucija o Crkvi dale nam je novo lice Crkve. I Marija je, ulazeći u tu Konstituciju, dobila novo lice koje se nije moglo nazirati u zasebnoj Shemi o Mariji. Dapače, Shema o Mariji mogla je računati na svoju zasebnost samo ukoliko iskaže Mariju kao onu koja se ne može jednostavno uklopiti u Crkvu, nego kao nešto posebno, kao onu koja odudara i razlikuje se od Crkve. Da se to ostvarilo, imali bismo danas, kada priželjkujemo novo eklesiološko doba, neeklesiološki Marijin lik. Čovjek se pita, kamo bismo s njim.

Prijedlog biskupa Nežića nije prihvaćen u cijelosti. On je predlagao da Shema o Mariji sa Shemom o Crkvi čini cjelinu kao jednakopravni dio. Postala je, međutim, samo jedno poglavlje Konstitucije o Crkvi. Nežić je cjelinu Marije i Crkve gledao više u nekoj jukstapoziciji. Takvo postavljanje cjeline ne bi ni izdaleka pridonijelo onom stapanju Marije s Crkvom, koje smo istaknuli. Sabor nije išao za biko kakvom cjelinom, nego za jedinstvenom cjelinom. To se vidi iz riječi oca Schillebeeckxa. Saborski stručnjak otac Schillebeeckx iznio je ovu poteškoću protiv samostojnosti Sheme o Mariji: „Zašto na ovom Saboru treba napraviti neku potpunu sintezu mariologije kad se na njemu ne pravi nikakva sinteza ni o Trojstvu ni o utjelovljenoj Riječi?“⁸ Sabor je, doduše, bio zamislio mnogo raznih dokumenata, ali je ipak želio biti jedinstven i mnoštvu dokumenata dati organsku cjelinu. Ta težnja za organskom cjelinom očitovala se i u slijevanju Sheme o Mariji u poglavlje Konstitucije o Crkvi. I s pravom. U Schillebeeckxovu duhu možemo reći: U Konstituciju o Crkvi slio se i traktat o presvetom Trojstvu i o utjelovljenoj Riječi pa je trebalo sliti i traktat o Mariji. I šteta što nije sliven čak u prvo poglavlje Konstitucije, u kojem se govori o vezama Crkve s presvetim Trojstvom, kako su predlagali neki oci. Tim je propustom Marijin saborski lik mnogo izgubio. Nedostaje mu bolje izrađena trinitarna crta. On je dovoljno eklezijalan, ali nedovoljno trinitarno eklezijalan. Tako se dogodilo da je Sabor Marijine veze s Duhom Svetim više indicirao nego izradio, više postavio kao zadatak nego im dao doktrinalno usmjerjenje.

Međutim, Sabor se u svojem radu nije mogao ograničiti samo na jedinstvenost. Morao se obazirati na štošta drugo pa i uz cijenu same jedinstvenosti. Otac je Balić na Schillebeeckxov prigovor odgovorio: „Protestanti i katolici danas očekuju mariološku sintezu, a takve sinteze o presvetom Trojstvu ne očekuju.“⁹ Trebalo je, dakle, misliti i na to što se od Sabora očekuje, kamo su upravljene želje onih kojima će Sabor upravitelji svoje dokumente. Stoga se ne čudimo da je poglavlje o Blaženoj Djevici Mariji Bogorodici u otajstvu Krista i Crkve, uza svu formu poglavlja Konstitucije o Crkvi, ipak više prilično zaokružena mariološka sinteza nego jednostavni Ma-

⁷ Vidi C. BALIĆ, *Circa Schema Constitutionis dogmaticae de B. Maria V. Matre Ecclesiae*, Typis pol. vatic., 1973., str. 11.

⁸ C. BALIĆ, *Nav. dj.*, str. 13.

⁹ C. BALIĆ, na istome mjestu.

rijin ekleziološki portret, što se ne može reći za presveto Trojstvo u prvom poglavlju. Razumljivo je stoga da je ta nutarnja razlika osmog poglavlja od ostalih poglavlja zahtijevala da i njegov vanjski oblik bude drukčiji od ostalih. I doista, samo je osmo poglavlje razdijeljeno u četiri dijela s uvodom, a svaki je dio posebno naslovljen. Čak i uvod ima posebni naslov, tako da se osmo poglavlje s te strane doima kao zasebna cjelina u ekleziološkoj ukupnosti Sabora. Ostvarilo se nešto slično onome što je predlagao biskup Nežić. Možda je to razlog zašto Salvatore Meo S.M. u svojem djelu *Maria nel Capitolo VIII della „Lumen Gentium”* u bibliografiji donosi i Nežićevu pisanu primjedbu.¹⁰

Pavao Butorac

I dubrovački biskup Pavao Putorac podnio je pisane primjedbe o Shemi o Mariji, za koje je rok bio 28. veljače 1963. Forma tih primjedbi odudara od forme ostalih. Dok se sve ostale primjedbe bez iznimke, a bilo ih je, kako rekoso, 103, obraćaju neposredno na tekst Sheme zauzimajući prema njemu različite kritičke stavove da bi tako redaktorima olakšali njegovo daljnje dotjerivanje, biskup se Butorac obraća osima u saborskoj auli. Njegove pisane primjedbe imaju oblik usmenog interventa. Čovjek dobiva dojam da ga je sastavio prije nego je msgr. Felici 26. studenoga 1962. najavio da će se o Shemi o Mariji raspravljati u isto vrijeme kad i o Crkvi. Možda se nadao da će se o Mariji raspravljati prema zamisli kardinala Ottavianija, prije blagdana Bezgrešnog Začeca. Vidjevši da se to neće ostvariti, svoj je izgovoreni intervent predao, nepromijenjen, i kao pisane primjedbe. Latinski mu jezik prelazi okvire crkvene latinštine i mjeri se s klasičnim latinskim. I budući da je prvotno bio upravljen ocima u auli, prožet je retorskim elementima, pretopljen sentimentalizmom, zasjenjen zapostavljanjem teoloških razloga.

Biskup Butorac saborsku atomseferu doživljava protivnom Shemi, dapače Mariji uopće. To se vidi iz njegova uvoda i zaključka. U uvodu upozorava na to da bi u odnosu na prethodne opće sabore, koji su govorili o Mariji, bilo neobično kada ovaj Sabor ne bi barem kratko progovorio na njezinu hvalu. Ista misao vlada i u zaključku: „Trebalo odati Djevici hvalu. Bio bi zločin (crimen) prema „našoj Slavi” to propustiti. „Naša Slava” je Djevica Majka.”¹¹

Upotrijebio je, prema mojem mišljenju, najnepsihološki motiv da pridobije sklonost otaca za Shemu. Pretpostavio je da su oci mlaki i nedovoljno raspoloženi prema Mariji pa da ih treba potaknuti na pobožnost prema Majci kao što pobudujemo vjernike u crkvi. Situacija je, međutim, bila posve drukčija. Oče je pritiskala briga je li moguće govoriti o Mariji, govoriti cijelom amplitudom mariologije, a da se ne povrijede neki od odijeljene braće i, ako je to moguće, kojom metodom i kojim jezikom to izvesti. Znali su također za krizu u mariologiji, koja je već bila započela, a koju je npr. Laurentin već prije Sabora otkrio i definirao¹², i pitali se da li je u današnjoj psihološkoj situaciji moguće dati otvoreniji Marijin lik nego što je bio onaj zatvorenih teoloških specijalizacija, intelektualnih sukobljavanja, pretjeranih i diskoordiniranih marijanskih pobožnosti. U ta pitanja trebalo je unijeti nešto svjetla i

¹⁰ S. M. MEO, OSM, *Maria nel Capitolo VIII della „Lumen Gentium”*, Elementi per un'analisi dottrinale. Roma 1974-75, str. 232.

¹¹ *Acta Vat.*, II, 3, str. 695-697.

¹² R. LAURENTIN, *La question mariale*, Éd. du Seuil, Paris 1963.

za njihova rješenja pokušati osvjetliti putove, a ne preskočiti ih ili previdjeti pa zaigrati na opće žice subjektivnih odnosa saborskih otaca prema Mariji.

Glavna misao Butorčevih primjedbi jest misao o Mariji suotkupiteljici, za koju misli da neće, ako se unese u tekst, povrijediti osjećaje odijeljene braće, dapače da je ekumenski preporučljiva.

U 3. broju predložene Sheme bilo je govora o Marijinim naslovima općenito, a o naslovu *Posrednice* posebno. Biskup je Butorac pledirao da se u tom broju rekne još nešto i o Mariji kao suotkupiteljici. On misli da je Marija samu sebe na nekrvan način skupa s krvavom žrtvom svojega Sina Bogu prikazala za otkupljenje ljudskoga roda. Združena sa Sinom cijeloga života odgovaralo je da im i žrtve čine jednu žrtvu, iako ne prikazane na isti način i istom vrijednošću. Biskup Butorac predviđa da će to saborski oci teško prihvatiti pa ih moli da se u tekstu spomene barem činjenica Marijine suotkupiteljske uloge ne ulazeći u njezinu teološku narav. Ne treba da se boje spoticanja odijeljene braće zbog toga. Luter je štovao Mariju. Marija je kopča između Otkupitelja i Kristovih otkupljenika. Ona je počelo jedinstva. Zatim, kao primjere, iznosi štovanje koje je Mariji iskazivala neka starica pravoslavka, koju je poznavao, dolaženje pravoslavaca u Svetište Majke Božje njegova rodnog grada, obazire se na ruske ikone koje su pomorici kotorani donosili kući kao znak šovanja Marije kod Rusa. To štovanje pravoslavaca u Shemi treba jače istaknuti. Treba naglasiti da Marija pruža nadu za sjedinjenje.¹³

To su uglavnom misli biskupa Butorca, koje je iznio u svojim primjedbama.

Uspoređujući tekst Sheme s tekstem primjedaba biskupa Butorca, vrlo je teško ustanoviti što je htio postići u odnosu na Shemu. On želi uz broj 3 Sheme spomenuti nešto o ulozi suotkupiteljice (Fas sit ad n. 3 de *Corredemptionis munere* mentionem fieri). Zaklinje oce da se u tom broju suotkupiteljskom djelu Djevice Majke da mjesta barem kao činjenici, ne ulazeći u iscrpnije rješenje (exoro flagranter, ut corredemptivo Virginis Matris muneri *qua facto* absque praeciso illustratione locus in numero detur). S druge strane, u broju 2 iste Sheme ta je činjenica već jasno izražena: „Marija je Krista kao cijenu našega spasenja, s Njim i po Njemu, velikodušno prinijela” pa onda: „Ovdje na zemlji trpeći bila je Kristu velikodušna družica u stjecanju milosti za čovječanstvo.”¹⁴ Otac Balić u svojem votumu za predloženu Shemu, koji je izradio i poraziojelio nakon primljenih primjedaba saborskih otaca, potvrđuje da navedeni citati iz Sheme doista žele u općem obliku donijeti nauk o Marijinoj suotkupiteljskoj ulozi.¹⁵ Da li je biskup Butorac ta mjesta previdio ili im možda nije vidio pravi domašaj? Ili je možda htio da se činjenica Marijina suotkupiteljskog djela spomene još i u broju 3 Sheme, ili da se upotrijebi izričito termin *Suotkupiteljica*. Teško je pronaći razlog te nepreciznosti.

Međutim, pustimo iz vida tu nepreciznost pa se malo zadržimo na samom prijedlogu.

Tim se prijedlogom biskup Butorac našao na terenu maksimalista. Razdioba na maksimaliste i minimaliste čut će se tek u saborske dane koji su slijedili, ali se već sada zacrtavala, a bila je i prije Sabora poznata.¹⁶ Značila je dvije vrste teologa: one koji su nastojali što više reći o Mariji i one koji tome nisu skloni. Pokoncilski bismo ih mogli krstiti *progresivnim* i *konzervativnim* teolozima. Zanimljivo je istaknuti činjenicu da su progresivni mariolozi najčešće konzervativni na općem teološkom pla-

¹³ *Acta Vat.*, II, 3, str. 696-697.

¹⁵ C. BALIĆ, *nav. dj.*, str. 16.

¹⁴ *Acta Vat.*, II, 4, str. 93, 14. i 24. redak.

¹⁶ R. LAURENTIN, *nav. dj.*, str. 67.

nu, u socijalnim i političkim pitanjima. I obratno konzervativni u mariologiji novatori su u kristologiji, sociologiji i politici. To bi mogao biti znak da na jedne i druge u postavljanju teza, osim znanstvenih motiva, djeluju i drugi elementi. Već sada započeta polarizacija saborskih otaca doći će poslije do vrhunca u raspravi oko Marijina posredništva, da bi završila kompromisom, a čini se da i pokoncilsko polariziranje u konzervativne i progresivne vodi prema istom svršetku, tako da nam je Marija na Saboru bila u tom pogledu neki znak za pokoncilsko vrijeme.

Ako bolje pogledamo Butorčevu tezu o suotkupiteljskom djelu Marijinu, vidimo da se njome uključuje u određeno teološko mišljenje. U Španjolskoj je tada vladala teza: Marija je otkupila ljude pa, iako njzino djelovanje nije jednako Kristovu djelovanju, dapače, iako mu je podređeno i o njemu ovisi, ipak je konstitutivno zaslužila otkupljenje. Francuska škola s C. Dillenschneiderom na čelu uči u to vrijeme da je Marija svojom suptnjom u vjeri, nadi i ljubavi doduše sudjelovala u otkupiteljskoj žrtvi, ali samo kao integralni, a ne konstitutivni prilog. Na njemačkom području vlada mišljenje, koje je inaugurirao već Scheeben, a izradio ga Köster, da Marija nije sudjelovala u otkupljenju kao takvom nego da je na nj pristala i prihvatila ga u ime čovječanstva.¹⁷

Čini se da je biskup Butorac pristaša drugoga mišljenja i da je to posve naravno. Ono je najbliže papinskim enciklikama. Tako npr. papa Pio X. piše: „Jer (Marija) sve nadvisuje svetošću i čvrstom povezanošću s Kristom i jer prihvaćena od Krista u djelu ljudskog spasenja, nama, kako vele, po prikladnosti (de congruo) zaslužuje ono, što je Krist zaslužio po pripadnosti (de condigno).”¹⁸ Benedikt XV. pak ova-ko opisuje Marijin suotkupiteljski udio: „Marija je s trpećim i umirućim sinom trpjela i gotovo umrla, odrekla se svojih materinskih prava na Sina za spasenje ljudi i. što je bilo do nje, žrtvovala je Sina da zadovolji Božjoj pravdi, tako da se s pravom može reći da je skupa s Kristom otkupila ljudski rod.”¹⁹ To je mišljenje prevladavalo u teologiji u nas. Inaugurirao ga je desetak godina nakon Benedikta XV. Stjepan Bakšić u članku „Marija — naša posrednica”.²⁰ Ono se tek skladno uklapa u sliku otkupljenja svijeta na temelju zasluga, dok ostala dva mišljenja kao da ne pogađaju srž stvari. Ipak treba istaknuti da je biskup Butorac u prikazu toga mišljenja donekle originalan. On govori o žrtvovanju same Marije na „nekvnan način” (meae est mentis B. Dei matrem semet hostiam incruentam obtulisse). Dosljedno, on razvija misao da Marija sa Sinom tvori jedan žrtveni dar (unam hostiam). Ne sjećam se da sam ista slično čitao u drugih teologa, izuzimajući više asketsku literaturu. No ne vidim da bi tim načinom govora htio reći više nego što kažu ostali, kada govore da je Marija bila sudionica u Kristovoj žrtvi time što se pod križem odrekla svojih materinskih prava i što je prikazala svoju vlastitu bol.²¹ Budući da je u načinu izražaja napustio strogu teološku crtu i donekle zašao na teren asketsko-mističkog teologiziranja u smislu manjega pojmovnog razgraničavanja, nije smio očekivati veliki uspjeh u sredini kojoj se obratio svojim primjedbama.

Biskup Butorac nije bio jedini koji se je u tom razdoblju zauzeo za to da se istakne Marijina suotkupiteljska uloga niti se on među ostalima posebno ističe. Karlo Balić u svojem votumu među protagonistima te struje spominje kardinala Spellmana.²²

¹⁷ R. LAURENTIN, *La Vierge au concile*, Lethielleux, Paris 1965., str. 102-103.

¹⁸ PIO X., *AAS* 34, 194.

¹⁹ BENEDIKT XV., *AAS* 10 (1918) 182.

²⁰ S. BAKŠIĆ, „Marija - naša posrednica”, u *Bogoslovska smotra*, 3 (1927) 321-348; 1, 2, 3, 4 (1928) 33-65; 193-212, 324-351; 485-505.

²¹ Vidi S. BAKŠIĆ, nav. čl., 1 (1928) 56 sl.

²² C. BALIĆ, *Circa Schema...*, str. 8.

Od Butorčevih pisanih primjedaba o Shemi o Mariji do konačne redakcije VIII. poglavlja LG preostao je dugi put. Zanima nas u kakvom se obliku u VIII. poglavlju LG zadržao nauk o Marijinoj suotkupiteljskoj ulozi. Odgovor na to pitanje osvjetlit će nam razmjer između želja biskupa Butorca i konačne saborske stvarnosti. Komentirajući VIII. poglavlje LG, o. Pozo ovako kaže: „Sabor čvrsto stoji za činjenicom Marijina sudjelovanja u *objektivnom* otkupljenju, i to ne samo time što je dala pristanak na utjelovljenje nego i nečim što je činila pod križem. Da li je pod križem učinila nešto više nego što je obnavljanje ‚fiata‘, koje je izrekla pri navještenju, pitanje je na koje Sabor nije htio odgovoriti.“²³

Biskup je Butorac mislio da je njegov prijedlog ekumenski preporučljiv. Ekumenska preporučljivost u ono se vrijeme ustanovljavala različitim kriterijima. Jedni su se vodili načelom istinitosti. Jedinstvo se pravo temelji na istini. Stoga pred odijeljenu braću treba iznijeti sve, bilo dogme o Mariji ili nauk o njoj, koji crkveno učiteljstvo izlaže cijeloj Crkvi, ili pak ono što Božji narod pod vodstvom pastira o Mariji misli i osjeća. Ta se struja učvršćivala u svojem uvjerenju i time što i kod odijeljene braće postoji čašćenje i štovanje Marije. Ne mogu stoga a da se ne raduju svemu onome što se lijepa kaže na njezinu čast. Drugi nisu zabacivali načelo istinitosti, ali su isticali da uz istinu postoji i psihološki pristup istini. Trebalo bi se stoga naći skupa s odijeljenom braćom u onome što nam je zajedničko pa odatle zajednički krenuti prema zajedničkom posjedovanju istine. Najdjelotvorniji put k međusobnom zbližavanju, naglašava se u toj struji, jest Biblija, pa što objektivnije proučavanje istine, zatim dijaloziranje u međusobnom poštovanju i ljubavi praćeno molitvom i otvaranjem Duhu Svetom. Biskup se Butorac suglasno sa svojim prijedlogom svrstava u prvu struju otvorene linije i maksimalne konfrontacije. I on misli za svoj konkretni slučaj da će se odijeljena braća razveseliti ako čuju za nauk o Marijinoj suotkupiteljskoj ulozi. Taj bi nauk Sabor iznio iz poštovanja Blažene Djevice Marije. „Zar pobožnost prema Djevici može biti sramota ekumenskom pokretu ili umnožiti tjeskobu, koja počiva na predrasudama? – pita on.“²⁴

Prva se struja pouzdala u Mariju kao temelj jedinstvu kršćanstva. To je snažno došlo do izražaja u 6. broju Sheme.²⁵ I biskup se Butorac tako na nju poziva: „Neka se ne zaboravi da je sama Djevica Bogorodica bila i jest veza između Krista Otkupitelja i od njega otkupljenih... Neka se gorućom revnošću, žarkom riječju unese misao da mi u našem pokretu za sjedinjenje stavljamo nadu u Djevicu Majku.“²⁶ Marija, kao zajednička majka, jest doduše temelj jedinstva kršćana. Ali zgodno msgr. Philips primjećuje na sličnu Augustinovu izjavu o Crkvi kao majci jedinstva, da je Crkva na žalost i majka dijeljenja.²⁷ Htio je time reći da moramo pripaziti ne samo na stvarnost kakva bi trebalo da bude nego i na stvarnost kakva zapravo jest. I Bog je otac jedinstva i Krist također i Marija i Crkva majka istoga jedinstva. Ali su ujedno i znakovi kojima se čovjek protivi. Bez Boga, Krista, Marije i Crkve čovjek ne može graditi jedinstvo, ali samim Bogom, Kristom, Marijom i Crkvom mi još nemojemo jedinstva. Čovjek ga treba skupa s njima izgrađivati. Na ovaj je vidik skretala pažnju druga struja i otimala se preoptimističkom predavanju da je jedinstvo već tu, ako se pouzdamo u Mariju, zajedničku našu majku u stvari ekumenizma.

²³ C. POZO, S.I., *Mariologia* -Adnotationes ad usum Auditorum Romae, 1967., str. 64.

²⁴ *Acta Vat.*, II, 3, str. 696.

²⁵ *Acta Vat.*, I, 4, str. 97, redak 20-25.

²⁶ *Acta Vat.*, II, 3, str. 696-697.

²⁷ PHILIPS, *nav. dj.*, str. 285.

Biskup Butorac može ipak skupa sa svojim sumišljenicima biti zadovoljan jer je misao o Mariji kao znaku pouzdane nade u utjehe snažno probila u definitivni saborski tekst u zadnjoj sekciji, u br. 68. U tom se broju doduše Marija kao znak pouzdane nade i utjehe stavlja u mnogo širi kontekst nego što je ekumenski. No, upravo po tom univerzalnom kontekstu zahvaćena je i ekumenska stvarnost.

Sabor nije zaboravio ni na njegove konkretne primjere štovanja Majke Božje pravoslavaca u Boki kotorskoj i Rusa koji su svojim štovanjem zadivljivali bokeljske pomorce. U zadnjem broju poglavlja Sabor izražava svoju veliku radost i utjehu nad odijeljenim Istočnjacima „koji se žarkim oduševljenjem i pobožnim srcem utječu u štovanje Bogorodice, vazda Djevice”, ističući time tekst Sheme, koji je o tome već govorio pri kraju br. 5.²⁸

Franjo Šeper

I zagrebački nadbiskup Franjo Šeper dao je pisane primjedbe o Shemi.

Njima nije izravno zasjekao ni u mariološku problematiku, koja je visjela u saborskoj atmosferi, ni u pristup k toj problematici, ni u ekumenski odjek nauka o Mariji sabora kakav je bio onaj koji se upravo odvijao. Sve je to naime bilo među sobom usko povezano, vrlo idejno i psihološki, teoretski i praktički zapleteno i ispunjeno napetošću. Ta napetost nije do kraja jenjavala. Nitko nije uspio dati rješenje. Postignuto je – ovdje imam pred očima raspravu o riječi *Posrednica* – kompromisno rješenje, a to znači da su i dalje ostale dvije struje bez punog ostvarenja svojih želja. Nadbiskup Franjo Šeper nije ničim u svojim pisanim primjedbama izravno pokazao da pripada ili jednoj ili drugoj struji, a budući da ni on nije mogao dati jedno beskompromisno rješenje, ustegao se zalaziti u žarišta pitanja. Zadovoljio se primjedbama o jednoj ili o drugoj stvari u okviru svoje misli miljenice koju je podosta razradio.

Nadbiskup se Šeper najprije suglasio s naslovom Sheme. Naslov je Sheme bio: Blažena Djevica Marija, majka Božja i majka ljudi. Tom se naslovu on iskreno obrađovao. Misli da je providnost za naša vremena predvidjela objavu Marijina materinstva u punoj njegovj amplitudi, to jest univerzalnosti. Žali što u samoj Shemi misao o Marijinu univerzalnom materinstvu nije više razrađena, pogotovu što je zanemaren njezin eklezijalni vidik.²⁹

Ta je primjedba nadbiskupa Šepera jasna. Njezin će se ipak puni smisao otkriti poslije, kada u nastavku otkrije svoju glavnu misao. Ipak mi već sada možemo iz nje povlačiti neke zaključke.

Taj je naslov Shema poslije izgubila postavši poglavljem u Konstituciji LG. Dobila je novi: *Blažena Djevica Bogorodica u otajstvu Krista i Crkve*. Time se iz naslova izgubila ideja o Marijinu univerzalnom materinstvu. Da li slučajno? Nipošto. To je zahtijevalo spajanje Sheme o Mariji s Konstitucijom o Crkvi. Ako je odlučeno da Marija bude obrađena u sklopu s Crkvom, bilo je nužno taj sklop izraziti u naslovu. Prvi ga naslov nipošto nje sadržavao. Trebalo ga se, dakle, odreći. Dapače, on je stajao usporedno, a ne uklopljeno uz Konstituciju o Crkvi. Konstitucija predstavlja Crkvu kao „lumen gentium”, svjetlo naroda, a naslov Sheme Mariju kao „mater gentium”, majku svih ljudi. To je shvatljivo kada se ima pred očima da su to dva različita, samostojna dokumenta. Ali stvar se morala promijeniti kad se odlučilo na sta-

²⁸ *Acta Vat.*, 1, 4, str., 97, redak 9.

²⁹ *Acta Vat.*, 11, 3, str. 796.

panje Sheme o Mariji s Konstitucijom o Crkvi pa se moralo prijeći na jedan restriktivniji strogo eklezijalni naslov. Iz toga bi se moglo zaključiti da je nadbiskup Šeper zamišljao ili barem očekivao da će Sabor Shemu o Mariji odobriti kao samostalan dokument.

Nadbiskup se Šeper zatim žali što je Shema samo neizravno istaknula potrebu nasljedovanja Marije. Nije dovoljno govoriti samo o štovanju i pobožnosti prema Mariji, treba istaknuti i vrijednost toga štovanja, koja se pokazuje u nasljedovanju Marijinih kreposti, jer su ljudi danas osjetljivi na moralne vrijednosti i jer samo na taj način štovanje može biti na veselje Majci.³⁰ Što od toga prijedloga imamo u konačnom tekstu?

Shema je s obzirom na nasljedovanje Marije imala ovo: „Neka (vjernici) čvrsto budu uvjereni da pobožnost proizlazi iz prave vjere, koja nas sve dovodi do toga da nasljedujemo kreposti one preblašene Djevice, koja je bila Božja službenica (Lk 1, 38), ponizna i poslušna, koja je vjerno čuvala i u svojem srcu prebirala (Lk 2, 19) sve što se odnosilo na utjelovljenu Riječ (usp. Lk 2, 51).”³¹ U konačnom saborskom tekstu bit će nasljedovanju Marije posvećen cijeli jedan broj (65) pod naslovom: *Crkva mora nasljedovati Marijinu krepost*. Doduše, taj je broj sastavljen po svojoj nutarnjoj organskoj razradi i ono što je tu kazano o nasljedovanju Marije u apostolskom radu Crkve nadahnuto je interventom kardinala Suenensa. Koliko su utjecaja na to imale primjedbe nadbiskupa Šepera, teško je reći.

Ovdje recimo još i to da je vrijedno spomenuti kako je molba nadbiskupa Šepera za isticanjem nasljedovanja Marije suvremeno motivirana. Motivacije nisu iz naravi stvari. Tome će podleći definitivni saborski tekst pa je šteta što u tome nije slijedio nadbiskupa Šepera. Današnji, naime, sekularizirani svijet ne privlači toliko pobožnost koliko vrednote, ljudske vrednote, posebno ljubav, a pobožnost samo toliko koliko je povezana s tim vrednotama. Ni zreliji pogled na Mariju, ne toliko na veličinu koliko na živu i istinsku osobu sa svim autentičnim oznakama osobnosti, ne dopušta da se zatvorimo u sterilnu pobožnost, jer je Mariji nadasve stalo do obraćenja svijeta, do Božjega kraljevstva u nama i u drugima. Dakle, očekivanje današnjega čovjeka i interpersonalna veza u pobožnosti prema Mariji motivi su nadbiskupa Šepera, zbog kojih s pobožnosti treba prijeći na nasljedovanje.

Istaknuvši potrebu nasljedovanja općenito, nadbiskup Šeper razlaže prikladnost, djelotvornost i vitalnost nasljedovanja Marije danas pod jednim posebnim vidikom, pod vidikom Marijina materinstva. Marija sve ljude bez iznimke ljubi i prati osjećajem kao svoju djecu, svakoga čovjeka kao svoje dijete. Vrhunac današnjega nasljedovanja Marije sastojao bi se u tome da bismo svi po uzoru na nju svakoga čovjeka prihvaćali majčinski, kao što majka prihvaća dijete.

Sam je Krist kazao da je svaki koji vrši volju Oca njegova njegov i brat i sestra i majka (Mt 12, 49-50). Sveti Augustin te riječi primjenjuje na Crkvu slušateljicu i izvršiteljicu Božje riječi: prema riječima. Gospodinovima Crkva su i braća i sestre i majka Isusova (*Enarr. in Ps. 127, 12*). Dakle, treba da se svi mi, koji smo Crkva i majka, i činimo crkveno zajedništvo, prema drugima odnosimo kao majka prema djetetu. Za izvršenje te uloge Crkva u Mariji svome tipu, prvom i vrhunskom svojem ostvarenju, koja majčinski ljubi Krista u svim sinovima Crkve, dapače u svim ljudima, prepoznaje stav koji treba nasljedovati. Jednom je Crkva osvojila svijet proglašivši da smo svi braća. Danas ga treba osvojiti snažnim proglasom da se svi jedni pre-

³⁰ *Acta Vat.*, 11, 3, str. 796.

³¹ *Acta Vat.*, I, 4, str. 96-97, redak 39 i 1-3.

ma drugima moramo odnositi ljubavlju majke kao što sv. Franjo Asiški, idući tragom Evandjelja, nalaže u Regulama svojim sinovima da se tako ljube. Tu je ideju Providnost sačuvala za naše dane da po Crkvi izvede objedinjenje čovječanstva još na višoj razini nego što je bratstvo.³²

Kako je Teološka komisija (potkomisija) primila Šeperove primjedbe? To najbolje vidimo iz već spomenutog votuma oca Balića. Prema njemu, Komisija je Šeperove primjedbe shvatila zahtjevom da se Shema upotpuni idejom o Marijinu univerzalnom majčinstvu u izloženom smislu.³³

A kako je na to reagirala? Spremna je uzeti u obzir prijedlog nadbiskupa Šepera i našire razraditi Marijino materinstvo u predloženom smislu, ali se čini da većina otaca nije za proširivanje Sheme.³⁴

Šteta što je Komisija uzela prijedlog nadbiskupa Šepera u nekoj općenitosti i ocijenila ga skupa s prijedlogom kardinala Spellmana i još nekih drugih izrazom tendencije k proširivanju Sheme. U prvom redu taj prijedlog nije išao za proširivanjem Sheme nego za isticanjem u mariologiji onoga dinamičkog vidika koji današnji čovjek očekuje za svoje vlastito pokretanje u smjeru maksimalnog ujedinjenja čovječanstva. Ne znam da li je nadbiskup Šeper sastavljajući svoje primjedbe imao konkretno pred očima Teilharda de Chardina i marksističko načelo praksisa, ali ono što je kazao kazano je uz njih, u njihovim pravcima sa željom da se Marija uvede u žarište današnjega povijesnog zbivanja. A svrha je Sabora bila upravo to da se Crkva izvede u svijet. Prijedlog nadbiskupa Šepera sadržavao je sve elemente potrebne za takvo uvođenje u današnji svijet konkretno Marije: i univerzalnu perspektivu i aktualan princip praksisa i dinamičan pristup mariologiji i najidealniju viziju kršćanske evanđeoske budućnosti. Ali, sve se to prečulo. Ono što nalazimo po primjedbi nadbiskupa Šepera u konačnom saborskom tekstu o Mariji jedva se može nazvati tragovima tih primjedbi. I više djeluje kao lirski ugođaj nego kao poticaj za stvaranje novoga svijeta.

Treba istaknuti i to da primjedbe nadbiskupa Šepera po svojoj tendenciji prelaze okvire mariološke problematike, problematike Marije na Saboru, i da su bile vrijedan doprinos općoj zdravoj saborskoj orijentaciji, orijentaciji dijaloškog i djelotvornog uprisutnjenja Crkve u današnji svijet.

Pa što bi se u definitivnom tekstu o Mariji moglo naznačiti odjekom, tragom ili nečim sličnim primjedaba nadbiskupa Šepera? Ja nalazim jednu rečenicu koja na njih podsjeća. Ta je rečenica u broju 65 i glasi: „Blažena je Djevica u svojem životu bila uzor onoga materinskog osjećaja kojim treba da budu prožeti svi koji u apostolskoj misiji Crkve rade na porodu ljudi.”

Sabor, čini se, materinski osjećaj preporučuje samo nosiocima misije. Tu je materinski osjećaj ograničen samo na hijerarhiju, dok je nadbiskup Šeper predlagao da se istakne da se njime prožmu svi članovi Crkve. Sabor je jedan cijeli broj (64) posvetio tome kako je Crkva djevica i majka po uzoru Marije djevice i majke. Jasno da je ona to ukoliko je *kao zajednica* zaručnica Kristova, pa prema tome, svi članovi stoje zaručnički prema Kristu i materinski prema pojedinim članovima, ukoliko pojedini članovi ili krštenjem ili pak primanjem drugih sakramenata ovise o Crkvi kao majci. Ali svijest o Crkvi kao vidljivoj zajednici vjere, ufanja i ljubavi, koja sve potrebne vjere, ufanja i ljubavi u sebe uvodi i materinski hrani, još nije probila dovolji-

³² *Acta Vat.*, II, 3, str. 796-797.

³³ C. BALIĆ, *Circa Schema...*, str. 8-9.

³⁴ Na istom mj., str. 27.

no intenzivno u duše da bi se mogao doživjeti alarm pri svodenju na hijerarhiju osjećaja koji inače pripada na svoj način čitavom narodu i u cjelini i pojedincima. Uostalom, u tekstu je prije toga bilo govora o službenom apostolatu pa je naravno da je apel o materinskom osjećaju po uzoru na Mariju bio upravljen samo hijerarhiji. Napokon, i sam prijedlog nadbiskupa Šepera pod tim je vidikom nepotpun. Trebalo je da on pokaže da materinski osjećaj u Crkvi već postoji, da ga Crkva kao službena nositeljica apostolske misije već prakticira, samo da treba vjernike upozoriti na to da su i oni na svoj način dionici toga osjećaja kao što su dionici Kristova svećeništva. I doista, biti po krštenju svećenik, kralj i prorok, dakle, nosilac apostolske misije u pravom, iako analognom smislu, a ne biti nikako dionikom materinskog osjećaja koji treba da prati te apostolske funkcije jest neshvatljivo. Materinski osjećaj u kršćaninu izrasta iz dogmatskog sadržaja njegova krsnog bitka. Da je nadbiskup Šeper na to upozorio, možda bi Sabor barem u ranije navedenoj rečenici bio plastičniji i jasniji tako da bi formulacijom dao barem naslutiti Šeperovu misao da svi bez razlike jedni druge prihvaćamo kao što majka treba da prihvaća dijete, da je ideal velike franjevačke obitelji zapravo ideal čovječanstva.

Gore spomenuta rečenica iz konačnoga teksta o ugledanju subjekata apostolske misije u Marijin materinski osjećaj prema nama nije bezazleno prošla kroz saborsku aulu. Dva su oca htjela da se ne kaže da je Marija u svojem životu pružila primjer „materinskog osjećaja”, nego da se kaže da je pružila primjer „izvanredne ljubavi”. Kao razlog za tu promjenu navodili su to što muškarci apostoli ne mogu imati „materinski osjećaj”. Preporučivati im ga značilo bi feminizirati ih. Komisija je odgovorila: „Materinski je osjećaj vrhunac iznesene misli. Što se tiče muževa, nema teškoće, kao što se vidi iz načina govora svetoga Pavla. On, naime, piše Galaćanima: „Dječč moja, koju ponovno s bolovima rađam, dok se Krist ne oblikuje u vama” (4, 19). Pavao evangelizator doživljava boli roditelja a da nikome ne pada na pamet zbog toga zamišljati feminiziranog Pavla. Radi se o analogiji, a ne o ontičkoj permutaciji. Uostalom, Marija je slika Oca nebeskoga na Zemlji. Muž u Mariji može gledati uzor Očeve ljubavi prema nama.

Nadbiskup Šeper u svojim primjedbama ne spominje te poteškoće koje će servata proportionale kazati i njegov tekst. I budući da je ta teškoća neke opće naravi, cijeli se njegov tekst primjedaba osjeća inficiran nekom slabošću koju osjećaš a da je ne znaš formulirati. Da je ta poteškoća bila formulirana i da je bilo dano rješenje u gore spomenutom smjeru, primjedbe bi bile mnogo dobile na snazi.

Petar Čule

Mostarski biskup Petar Čule želio je govoriti na trećem zasjedanju Sabora u rujnu 1964., kada je rasprava o VIII. poglavlju konačno završavala. Pogled na završetak Sabora i na poslove koje je još trebalo obaviti prisiljavao je oca na brži tempo u saborskom radu. Prema novim dodacima Poslovniku Sabora, mogao je govoriti samo onaj otac koji je želio govoriti barem u ime 70 drugih.³⁵ Bit će to, stoga, razlog zašto je intervent biskupa Čule dospio među intervente koji nisu bili izgovoreni u auli ili zbog toga što njihovi autori nisu ni tražili da govore ili pak zato što su se sami odrekli prava na nastup.³⁶ Tako nijedan naš biskup nije u auli govorio o VIII. poglavlju, a od četiri pisana interventa tri su predana prije svake rasprave, a jedan pri kraju zaključne.

³⁵ *Acta Vat.*, III, 2, str. 10.

³⁶ *Acta Vat.*, III, 2, str. 100, bilj. sa Zvezd.

Kako bismo mogli bolje razumjeti intervent biskupa Čule, spomenimo kratko što se dogodilo sa Shemom o Mariji nakon pisanih primjedaba, među kojima su i one naše trojice biskupa, a koje je trebalo dati do 28. veljače 1963.

Primivši pisane primjedbe otaca, Komisija je odlučila da s nepromijenjenim tekstom, promijenivši samo naslov, na zasjedanju u jesen nastupi sa zahtjevom da se o toj Shemi raspravlja neovisno o Shemi o Crkvi. Tako je i bilo. Naslov je glasio: *Blažena Djevica Marija, Majka Crkve*.³⁷

Na dan 23. listopada 1963. moderator je obavijestio oce da će se na traženje mnogih otaca provesti glasovanje o tome da li da Shema o Mariji bude zasebna konstitucija ili pak jedno poglavlje Konstitucije o Crkvi. Glasovalo se 29. listopada. Neznatnom većinom od 40 glasova Sabor se odlučio za uklapanje Sheme u Konstituciju o Crkvi.

Sada je u međuvremenu između drugoga i trećega zasjedanja Shemu trebalo pretočiti u poglavlje, i to tako da je prihvati dvotrećinska većina Sabora, koji je zapravo bio podijeljen. Msgr. Philips, podtajnik doktrinalne komisije, koji je potkraj drugoga zasjedanja načinio sintezu od Sheme i drugih tekstova koji su oko kružili, i otac Balić, glavni redaktor Sheme, dobili su zadatak da ispitaju zahtjeve jedne i druge strane pa da potraže srednji put kako bi se osigurala tražena većina. Shema je sada u obliku poglavlja prošla kroz pet novih redakcija. Nosila je naslov koji će i ostati: *Blažena Djevica Marija, Majka Božja, u tajni Krista i Crkve*.

Rasprava o novom tekstu počela je 16. rujna 1964. Msgr. Philips o njoj veli da nije bila ni briljantna ni spektakularna. Pripisuje to realizmu i teološkoj solidnosti teksta. Međutim, jedan kompromisni tekst ne potiče po sebi ni na briljantnu ni na spektakularnu reakciju nego više na „rezignaciju bez entuzijazma”, koju je tekst i izazivao. Izraz „Posrednica” upadno je bio predmet otačkih intervenata. Kardinal Wyszyński u ime 70 poljskih biskupa predložio je da papa sa svim ocima u auli javno posveti Crkvu Gospi. To je kontekst u koji treba smjestiti intervent biskupa Čule.

Sastavom se intervent biskupa Čule razlikuje od primjedaba prijašnje naše trojice biskupa. Dok su se oni koncentrirali na jednu stvar pa se za nju posebno zauzimali, biskup Čule pruža „paketić” prijedloga.

Njemu se najprije ne sviđa što poglavlje, tamo gdje govori o odnosima Marije prema Crkvi, ne kaže da je Marija Majka Crkve. Svoju misao potkrepljuje poznatim argumentom: Marija je majka glave Otajstvenog tijela, dakle i udova toga tijela. Tako, kaže on, Marijino materinstvo prema Crkvi proistječe iz njezinoga materinskog dostojanstva.³⁸

Nije on bio jedini koji je zahtijevao da se Marijin titul Majka Crkve uzme ili u naslov ili u tekst poglavlja. Komisija je taj zahtjev odbila uz obrazloženje da je titul novijega datuma i da mu sadržaj nije dovoljno određen. Poslije će, kako znamo, Pavao VI., proglašujući dogmatsku Konstituciju LG reći: „Ovaj je svečani čas, čini se, najpodesniji za ispunjenje želje koju smo na početku prošlog zasjedanja izrazili i koju su *mnogi oci* prihvatili, vruće moleći, da ovaj Sabor izričitim riječima navijesti majčinsku službu koju Blažena Djevica Marija vrši u kršćanskom narodu... Zato na slavu Blažene Djevice i naše majke proglašujemo presvetu Mariju Majkom Crkve.”³⁹

³⁷ C. BALIĆ, *nav. dj.*, str. 11.

³⁸ *Acta Vat.*, III, 2, str. 107.

³⁹ AAS 56 (1964) 1016.

Biskupi su dakle, koji su u tijeku rasprave o VIII. poglavlju iznosili želju da se Marija proglasi Majkom Crkve, bili Pavlu VI. oslonac, premda je on to svojim autoritetom učinio. Među njima je bio i biskup Čule.

Zanimljivo je da se biskup Čule u dokazu za Marijino crkvomaterinstvo služi istim, možemo reći, tradicionalnim dokaznim postupkom kao i Pavao VI. Marija je majka udova jer je majka Glave. I on se pri tome brine da se osvrne na teškoću protestanata protiv doga dokaza koja glasi: Materinstvo nije statička nego dinamička stvarnost. Ne sastoji se samo u radanju nego i u podizanju djeteta i u brizi za njega. Biskup Čule zato razlaže da je Marija bila družica Kristova u samom djelu otkupljenja pa je tako svoje matrinstvo tek pod križem dovela do završnog vrhunca. Ona je, dakle, majka Crkve u dinamičkom smislu.

Temelj Marijina crkvomaterinstva biskup Čule nije *precizno* naznačio. Prema njemu, taj temelj je *bogomaterinstvo*. Kakvo bogomaterinstvo? *Apstraktno* gledano u sebi, tako da se iz njega Marijino crkvomaterinstvo može izvesti običnom dedukcijom? Ili *konkretno* bogomaterinstvo, takvo, naime, kakvo je ostvareno u našem poretku spasenja, u kojem je Crkva oblikovana kao Otajstveno tijelo Kristovo? To je pitanje u ono doba među teolozima, a vjerujem, i u teološkoj komisiji bilo oštro zacrtano. Govoriti ne obazirući se na te distinkcije značilo je izložiti se opasnosti da ne budeš saslušan.

Ukoliko se čini da je biskup Čule bio svjestan te distinkcije, on se na žalost opredjeljuje za apstraktno bogomaterinstvo kao temelj crkvomaterinstva. On kaže: „Materinstvo Crkve usko je povezano i samo od sebe proizlazi iz temeljnog dostojanstva Marijina, kao Bogorodice.”⁴⁰ Teško će se tko s time složiti bez nekih potpitanja.

Sigurno bi oci koji su predlagali da VIII. poglavlje izričito spomene da je Marija majka Crkve bili bolje prošli da su Komisiji pomogli doći do boljega uvida u sam sadržaj titula. Pohvalno je što je biskup Čule iznio da Marijino duhovno i univerzalno materinstvo nije stvar moderne mariologije, nego da seže do uvaženih svjedoka apostolske tradicije Justina i Ireneja.⁴¹ Time je htio upozoriti da bi Marijino crkvomaterinstvo trebalo smatrati stvarju predaje, a ne iznašaćem modernih vremena, kako je vladalo mišljenje u Komisiji. Međutim, za Komisiju nije bilo isto Marijino univerzalno duhovno materinstvo, koje je u VIII. poglavlju u broju 53, 61 jasno izraženo, i titul Majke Crkve. Stoga za nju starina jednog nije odmah značila i starinu drugog. Ako se htjela pokazati starina titula Majka Crkve, trebalo je na Justinov i Irenejev izraz „Majka živih” nadovezati još jednu činjenicu iz te starine, a to je ova činjenica: Računajući na komunitarnu svijest prih otaca, zaključujemo da su, nazivajući Mariju majkom živih, pod tim razumijevali „majkom crkvene zajednice”, jer je od njih individualistička svijest bila daleko.

U pitanju Marijina sudjelovanja u djelu otkupljenja biskup je Čule za činjenicu Marijina *neposrednog* sudjelovanja u samom objektivnom djelu otkupljenja. Način kako to treba shvatiti i domet toga sudjelovanja prepušta teolozima kao otvorena pitanja. Sabor, kako samo vidjeli, nije uzeo u obzir takve sugestije. Ostavio je, naime, teolozima da osvijetle i samu činjenicu neposrednog sudjelovanja u djelu otkupljenja.

Zanimljiv je njegov dokaz za Marijino neposredno sudjelovanje u djelu otkup-

⁴⁰ *Acta Vat.*, III, 2, str. 107.

⁴¹ *Acta Vat.*, III, 2, str. 108.

ljenja: Utjelovljenje koje je sam Bog izveo u svojoj božanskoj naravi veće je djelo od djela otkupljenja, koje je Krist izvršio u ljudskoj naravi. Ako je Marija mogla sudjelovati u prvom, zašto ne bi mogla u drugom?⁴² Pokojni je o. Lennerz na takve razloge odgovorio: „Jer je ovo drugo apsurd.“⁴³ Činjeničnost postojanja takvog odgovora, bez obzira na to koliko je on opravdan, zahtijevala je obrazloženi-je osvjetljenje prijedloga u toj točki nego što je to bilo biskupa Čule.

S obzirom na štovanje Marije, nije trebalo davati posebnih prijedloga, jer je predloženi tekst o njemu teološki i pastoralno bio dovoljno jasan, pravilan i poticajan. Biskup je Čule ipak progovorio o njegovoj potrebi, opravdanosti, krstocentričnosti i teocentričnosti. Njegovi su razlozi evangeoski i sugestivni, teološki i obvezni, niknuli više iz vjernika i teologa nego iz suvremenog pristupa Evandelju kao što je bio pristup kardinala Bee. Misleći na taj dio interventa biskupa Čule, s jednim razlogom više možemo požaliti, a to se inače i općenito žali, što u konačnom tekstu broja 66 nije ostala prvotna formulacija, prema kojoj štovanje Marije preko Krista vodi k Ocu. Definitivni je tekst istaknuo samo kristocentričnost marijanskoga kulta.

Biskup se Čule slaže s predloženim tekstom koji opominje bogoslove i propovjednike da se u spisima i propovijedanju o Mariji pridržavaju Svetoga pisma, svetih otaca, učitelja Crkve i crkvenog Učiteljstva. Duh je Sveti, veli biskup Čule, tamo tako majstorski oslikao Blaženu Djevicu Mariju da je svaki pokušaj dotjerivanja te slike sličan pokušaju šegrtu da dotjera djelo velemajestora.⁴⁴ Tim slaganjem doista je pridonio da se Komisija učvrsti u svojem uvjerenju o potrebi upozoravanja mariologa i pastoralnih radnika da se čuvaju od svakoga krivog pretjerivanja i od prevelike umne skučenosti (br. 67) kao i o potrebi navraćanja svih na izvore.

Konačno je biskup Čule u svojem interventu spomenuo posvetu biskupa Jugoslavije u bazilici Marije Velike u Rimu god. 1962. i složio se s pozivom kardinala Wyszyńskog, koji je govorio u ime 70 poljskih biskupa, da Sabor cijelu Crkvu svečano posveti Bezgrešnom Srcu Marijinu. O samoj toj akciji i njezinu ishodu govorili smo na početku ovoga prikaza.

Zaključak

Nadam se da sam dosta iscrpno iznio što su naši biskupi kao pojedinci pridonijeli konačnoj redakciji saborskog teksta VIII. poglavlja LG, koje govori o Blaženoj Djevici Mariji. Na temelju iznesenih podataka možemo reći ovo:

Primjedbe na tekst u fazi njegova oblikovanja dala su četvorica biskupa. Primjedbe trojice odnose se na sadržaj teksta, dok se jedan pozabavio njegovom formom.

Nijedan biskup nije se ocima obratio usmeno. Sve su primjedbe predložene u pisanoj obliku. Na taj su način izravno djelovale na Komisiju zaduženu na redakciji teksta, dok su saborski oci i mariološka strujanja među njima, koja su bila vrlo živa, praćena napetošću, a nadasve brigom za djelovanje Sabora na suvremeni svijet i odljenu braću, ostala bez ikakva njihova izravnog utjecaja.

⁴² Na istome mj.

⁴³ H. LENNERZ S.J., *De B. Virgine*. Ad usum privatum. Roma 1957., str. 236.

⁴⁴ *Acta Vat.*, III, 2, str. 109.

Od triju pisanih primjedaba koje se odnose na sadržaj teksta primjedbe dvaju biskupa djeluju više s pozicija maksimalista u tehničkom smislu te riječi, razvijaju misli na temelju školske teologije i to spekulativne, na temelju mariologije izgrađene refleksijom o Marijinim titulima. Dosta se uočljivo osjeća odsutnost navraćanja na Sv. pismo u svjetlu novijih istraživanja, a pogotovu se malo svraća pažnja na „Sitz im Leben“ današnjega govora o Mariji s obzirom na ljude i njihova legitimna iščekivanja uvjetovana povijesnom situacijom u kojoj živimo.

Njihove primjedbe otkrivaju njihovo subjektivno uvjerenje i gledanje pastira Božjega naroda i, kao takve, dragocjen su prilog spektru vjere u Božjem narodu ovdje u nas za vrijeme Sabora, a i na samom Saboru predstavljale su dragocjeno iskustvo vjere. Ali prošli je Sabor bio pastoralan, sav usmjeren na posadašnjenje vjere u našoj povijesnoj situaciji. Trebalo je, stoga, iskustvo svoje vjere staviti pred aktualne prilike, pred akutalne činjenice, pred aktualna nastojanja pa ga pokušati preispitati, kako bi ga se riješilo povijesnih nanosa i omogućilo mu da bude položeno u naš danas, što će kasnije svestrano i na zapanjujući način učiniti Pavao VI. u svojem pobudnom pismu *Marialis cultus*. No stvar je bilo lakše obaviti nakon Sabora nego u samome saborskom procesu. Trebalo je ipak i u tom procesu pokazati barem veću otvorenost.

Od te dvojice odvaja se jedan koji je sav u nastojanju u tome što kao maksimum izvući iz činjenice Marijina univerzalnog materinstva. No, budući da cjelokupni tekst na koji se on ne osvrće, nije govorio o Marijinu univerzalnom materinstvu, njegov prijedlog nije ni mogao u konačnom tekstu doći do nekoga stvarnijeg izražaja.

U komentarima VIII. poglavlja LG ne nailazi se na imena naših biskupa, barem ih ja nisam našao. Citirani o. Salvatore M. Meo, OSM, u djelu koje govori o elementima VIII. poglavlja LG za stvaranje dokrinalne analize samo u bibliografiji navodi primjedbe biskupa Butorca, Šepera i Nežića. Izostavlja intervent biskupa Čule. Čini mi se da je to učinio zato što još, dok je izrađivao svoje djelo, nije bio izišao svezak saborskih akata, u kojem se nalazi taj intervent.

I konačna bilješka! Ovdje je dan prikaz i sud udjela naših biskupa samo što se tiče poglavlja o Mariji. Što se pak tiče njihova udjela u ostalim poglavljima LG i drugih saborskih dokumenata, treba provesti posebna istraživanja.